

4. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. Державна служба якості освіти України. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf> Дата перегляду: 04.04.2024 року.
5. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.

Барановська Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ЯК ОСНОВИ ДЛЯ УСПІШНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ

У нестабільному освітньому середовищі учні початкових класів часто зіштовхуються із труднощами, що вимагають особливої уваги до їхніх можливостей адаптації та відновлення. Акцентування на індивідуальних потребах та можливостях дитини допомагає віднайти ефективні інструменти компенсації втрат у базових вміннях та навичках, враховуючи розвиток дитячої психології та особливостей вікового періоду. Створення різноманітних програм, спрямованих на розвиток soft skills, відіграє ключову роль у забезпеченні успішного навчання та підготовці до викликів сучасності.

На сьогоднішній день науково-педагогічна спільнота активно працює над розробкою механізмів захисту освіти під час надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів. Українські науковці, аналізуючи міжнародні стандарти та практику, спрямовують свої зусилля на вивчення можливостей компенсації освітніх втрат учнів в умовах війни. Комітет з питань освіти, науки та інновацій провів слухання на тему: «*Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання*» [8]. Було наголошено, що освітні втрати поглиблюють нерівності в освіті; спричиняють значний негативний вплив на розвиток особистості в реальному часі та впливатимуть на добробут суспільства у майбутньому; мають кумулятивний ефект і можуть призвести до серйозних економічних наслідків. З нагальних питань, що потребують розв'язання найближчим часом було виокремлено: формування чіткого термінологічно-понятійного апарату щодо освітніх втрат і освітніх розривів; розроблення системи вимірювання освітніх втрат та освітні розриви, їх оцінювання; визначення конкретних механізмів подолання освітніх втрат та освітніх розривів; шляхи забезпечення диференційованого підходу до навчання; використання потенціалу ІКТ для проведення вимірювання освітніх втрат та освітніх розривів.

В методичних рекомендаціях «*Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України*» колектив науковців (Н. Бібік, О. Вашуленко, Н. Листопад, В. Мартиненко, О. Онопрієнко, Т. Павлова, О. Петрук) представив результати діагностики

навчальних втрат та рекомендації щодо їх подолання у початковій школі [7]. Було акцентовано на тому, що переривання освітнього процесу й нестабільність у навчанні дитини першочергово позначаються на сформованості в неї навичок читання, які безпосередньо впливають на успішність навчання, особистісний розвиток, та соціалізацію в інформаційному суспільстві. Науковці акцентують важливість діагностування як технічного (техніка читання), так і смислового (якісних характеристик розуміння текстів) складників навичок читання. На етапі дослідження освітніх втрат учнів початкових класів протягом 2022–2023 років науковцями було визначено такі *кроки з мінімізації навчальних втрат*: діагностика та встановлення навчальних втрат учнів; розроблення програми/плану надолуження прогалин; оптимальний розподіл (чи об'єднання) навчального змісту, який потребує доопрацювання; виокремлення в змісті навчання опорних знань з предмета в кожному класі; унаочнення складного навчального матеріалу із використанням різноманітних технік; диференційований підхід до навчання (поділ класу на групи за рівнем навчальних досягнень та характером навчальних втрат); урізноманітнення форм роботи; реалізація міжпредметних зв'язків; мотивація учнів; дослідницька діяльність учнів з опорою на знання про навколишній світ.

Внаслідок різної загальної підготовки, ступеня володіння навичкою читання на момент переривання навчання, нерівномірного доступу до нього, різних життєвих обставин, багато дітей втрачають базові навички читання з розумінням, які є складовою читацької компетентності. Враховуючи те, що саме *читацька компетентність* є одною з базових компетентностей, яка починає активно формуватися в дитини саме в початковій школі, її відновлення та подальше формування вкрай важливе для учнів молодшого шкільного віку. Така ситуація підкреслює необхідність розробки індивідуальних програм для дитини, зокрема, з акцентом на розвиток читацьких вмінь, оскільки досвід минулих десятиліть показує негативні наслідки «нечитаючого покоління», яке наразі здійснює виховання власних дітей, що ускладнюється важкими умовами війни [1; 3; 5].

Виходячи з цієї необхідності ми приділили увагу модернізації створеної нами *програми формування інформаційних (читацьких) умінь учнів початкових класів (О. Почупайло (Барановська, 1994–2005) [2; 4; 6; 9–11]*. Для вирішення проблеми компенсації втрат *вміння читати з розумінням* учнів початкових класів, ми модернізували і оновили комплекс навичок та вмінь з урахуванням вимог сучасного змішаного навчання. Наша програма була розширена за рахунок включення цифрових навичок, які стали необхідною частиною повсякденного життя учнів початкових класів. Окрім того, ми підкреслили значення вміння працювати в групах та у проєктах, а також ефективно користуватися підручником як у паперовому, так і в електронному форматі. В програмі вміння та навички ускладнюються з класу в клас за чотирма рівнями: об'єктним, рівневим, структурним та якісним. Їх було структуровано за чотирма розділами: 1) інтелектуальні вміння як компонент інформаційних умінь; 2) вміння читати й аналізувати художній твір; 3) вміння працювати з комп'ютером та іншими гаджетами; 4) бібліотечно-бібліографічні вміння та навички. *До першого розділу «інтелектуальні вміння як компонент інформаційних умінь»* віднесено інтелектуальні вміння та навички, які потрібні для роботи з будь-якою інформацією (4 клас: володіти елементарним смисловим аналізом тексту, вміти розділяти його на основні змістові частини, відділяючи головне від другорядного; порівнювати, розрізняючи істотні та неістотні ознаки, робити узагальнення як висновок порівняння, користуватися з допомогою вчителя правилом-орієнтиром порівняння; узагальнювати, виходячи з власного досвіду; вчитись доводити за планом-алгоритмом,

прогнозувати і моделювати ситуації в ігровій формі та ін.). До другого розділу «вміння читати й аналізувати художній твір» ми відносили вміння роботи з художнім твором та його літературними засобами (4 клас: розрізняти основні роди і види літературних творів; стежити за кількома сюжетними лініями, діями головних і другорядних персонажів; вчитись розуміти позицію автора, висловлювати альтернативну думку; зіставляти прочитаний твір з особистим досвідом, ситуацією в житті; прогнозувати розвиток подій; визначати загальний настрій твору; висловлювати своє емоційне ставлення до твору в цілому, персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу та ін.). До третього розділу «вміння працювати з комп'ютером та іншими гаджетами» увійшов комплекс цифрових умінь та навичок, необхідних для змішаного навчання (4 клас: володіти вміннями й навичками роботи з цифровими платформами, що використовуються для змішаного навчання; ускладнювати вміння використовувати інші гаджети; мати уявлення про основні поняття, які потрібні для роботи за комп'ютером; вчитись робити елементарний пошук інформації в Google, виконуючи завдання вчителя, створювати власну систему, за якою зберігатиметься інформація; користуватися навчальними та розвивальними відео на перевірених платформах та YouTube Kids самостійно та коригувати помилки з допомогою батьків; самостійно шукати та обирати книжки для читання різної тематики на книжкових розвивальних дитячих сайтах). До четвертого розділу «бібліотечно-бібліографічні вміння та навички» увійшов блок умінь та навичок роботи в бібліотеці та з паперовими носіями інформації (пошук, узагальнення, систематизація, використання літератури, вільне читання, робота з довідково-пошуковим апаратом бібліотеки) [4].

Отже, вивчення питання компенсації освітніх втрат учнів в умовах війни показало, що першим етапом має стати діагностика та встановлення навчальних втрат учнів. На другому етапі опорою мають стати програми надолуження прогалин не тільки у предметному змісті, а й в загальнонавчальному сегменті. Бо втрати soft skills унеможливають подальше ефективне навчання та розвиток дитини. Сучасна початкова освіта перебуває на етапі значних трансформацій, що створює нові виклики і можливості. Інновації в цій галузі орієнтовані на створення більш ефективного і гнучкого навчального середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного учня.

Список використаних джерел

1. Барановська О. В. *Змішане навчання у початковій школі: нові форми взаємодії: Методичні рекомендації*. Київ: «Фенікс», 2021. 64 с.
2. Барановська О. В. Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія. *Хімія і біологія в школі*. № 6. 2004. С. 32–34.
3. Барановська О. В. Інформаційні (читацькі) уміння учнів початкових класів: освітні втрати в реаліях війни. *Теорія і практика використання інформаційних технологій в умовах цифрової трансформації освіти*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29 червня 2023 року, м. Київ. Упорядник: Твердохліб І.А. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 200–203.
4. Барановська О. В. Програма формування читацьких умінь учнів початкових класів як підґрунтя для роботи вчителя в умовах освітніх розривів. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07-08 листопада 2023 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова, доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила», 2024. С. 112–114.
5. Барановська О. В. Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України

- О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила», 2023. С. 78–82.
6. Барановська О. Формування інформаційної культури учня. *Шлях освіти*. № 3. 31–34. 2000.
 7. Діагностика навчальних втрат та рекомендації щодо їх подолання у початковій школі. Авт. кол.: Бібік Н. М., Вашуленко О. В., Листопад Н. П., Мартиненко В. О., Онопрієнко О. В., Павлова Т.С., Петрук О.М. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України* : методичні рекомендації. К. : Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2023. с. 60–69.
 8. Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання». Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Опубліковано 11 травня 2023. url: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236373.html?fbclid=IwAR28O7YAI6i-sC9xxquuGQ8wM8juhYCFsnQkWQ132D_0fYrgr4HvVvWqKvo
 9. Почупайло О. В. Інформаційні вміння – складова навчальної культури учня. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С. 95–102.
 10. Почупайло О. В. Формування читацьких умінь в учнів I–IV класів. ... дис. канд. пед наук. Київ, 1994. 179 с.
 11. Почупайло О. В. Програма формування читацьких умінь у школярів. *Початкова школа*. 1997. № 10. С. 29–38.

Бібік Надія Михайлівна,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ВІД ЗАЛЕЖНОСТІ ДО САМОСТІЙНОСТІ

Управління визначають як функцію систем, що забезпечують реалізацію досягнення мети [4, с. 657]. В освітній практиці, як і в кожній соціальній системі, управління здійснюється на різних рівнях: державному, громадському, шкільному. В останнє десятиліття шкільне управління досліджувалось інтенсивніше в зв'язку з прийняттям низки базових документів (Закон України про освіту (2017)).

Рівень управління закладом освіти досліджувався в аспекті характеристики як системного явища, структурних елементів, функцій учасників управління. Ученою Л. Калініною вперше розгорнено й уточнено ознаки громадського самоврядування в закладах освіти, схарактеризовано органи здійснення цього виду управління (пед. рада, методичне об'єднання, батьківські об'єднання, конференція колективу) [1, с. 1040–1041].

Водночас, діяльність учителя, що здійснює педагогічне управління, сприймається спеціалістами неоднозначно. Так, вважається, що за певних умов відбувається жорстка детермінація діяльності учня, а натомість управління має передбачати допомогу учневі.

У дискусіях з цього питання відомий психолог Ю. Машбиць стверджує, що «спільна діяльність вчителя і учнів ґрунтується на взаємозв'язках у здійсненні управління цією діяльністю» Він уважає, дидактично обґрунтований розподіл функцій між учителем і учнем,